

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

2025

5 -SON

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori

demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2025-yil
5-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный
журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY' ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,
Axmedov Durbek Quدراتillaevich, i.f.d., professor
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,
Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,
Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,
Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor
Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor
Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor
Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)
Ergashxodjaeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., professor
Tomash Kuchera, i.f.d., professor (Chexiya)
Abrorov Sirojiddin Zuxriddin o'g'li, PhD
Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD
Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD
Asqarova Muhabbat Ibraximovna
Bahriddinova Muazzam Azam qizi

MUNDARIJA

Усманов Анвар Саидмахмудович <i>Устойчивое развитие и выравнивание уровня жизни населения</i>	4
Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, Xamdamov Shoh-Jaxon Rahmat o'g'li <i>O'zbekiston sanoatidagi uglerod izini qisqartirish</i>	16
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, Xalikchaeva Sadokat Ilxomjonovna <i>O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida soliq bazasini aniqlash metodologiyasining rivojlanish bosqichlari</i>	30
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li <i>Janubiy Koreya davlatida uy xo'jaligi transfertlarining iqtisodiy ahamiyati hamda uni o'zbekistonga tatbiq etish imkoniyatlari</i>	44
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, Qurbonov Paxlavon Rustamovich <i>O'zbekiston respublikasida shaharlar tizimi shakllanishi va hududiy urbanistik tarkibdagi o'zgarishlar</i>	60
Musayev Bekzod Murodovich <i>Sirdaryo viloyati shaharlari aholi soni dinamikasi va tarkibining hududiy xususiyatlari</i>	74
Mirzayeva Matluba G'aybulla qizi <i>Fintech va mobil banking platformalarida kiberxavfsizlik darajasini baholashning ilg'or yondashuvlar</i>	83
Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li <i>Ishlab chiqarish korxonalarida moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining ahamiyati</i>	93
Bahriddinova Muazzam Azam qizi <i>O'zbekiston hududlarining demografik tahlili</i>	103
Umarov Omonjon Muxammad o'g'li <i>Yosh avlodni madaniy merosni saqlash va turizmga faol ishtirok etishga jalb qilish mexanizmlari</i>	115
Solixova Xumora Xasan qizi <i>Soliq yig'uvchanligini oshirishda jamoatchilik nazorati va ijtimoiy ongning roli</i>	125
Мухамадиева Кубриё Баходировна <i>Цифровая трансформация демографических исследований</i>	135
Shoydulova Maftuna Zafar qizi <i>O'zbekiston korxonalarida kadrlar boshqaruvida yoshlar va ayollarning rolini kuchaytirish strategiyalari</i>	142

SIRDARYO VILOYATI SHAHARLARI AHOLI SONI DINAMIKASI VA TARKIBINING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI

Musayev Bekzod Murodovich

Samarqand davlat

pedagogika instituti dotsenti

ORCID: 0000-0001-6258-6340

bekzodmusayev85@gmail.com

Annotatsiya: maqolada Sirdaryo viloyati shaharlari aholi soni dinamikasidagi o'zgarishlar, tarkibining hududiy jihatlari, viloyat shaharlari demografik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlari ilmiy asoslab berilgan. Sirdaryo viloyati shaharlaridagi demografik jarayonlar, demografik salohiyati, aholining miqdoriy o'zgarishi va joylanishi, aholi sonining qayta tiklanishi, aholining milliy, hamda mexanik harakatini yoritib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy rayon, rayon, demografiya, aholining milliy tarkibi, aholining jinsiy tarkibi, aholining yosh tarkibi, demografik salohiyati, demografik jarayonlar.

ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДОВ СЫРДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЕГО СТРУКТУРЫ

Мусаев Бекзод Муродович

Доцент, Самаркандский государственный

педагогический институт

Аннотация: В статье научно обоснованы изменения в динамике численности населения городов Сырдарьинской области, территориальные аспекты его структуры, а также уникальные особенности демографического развития городов области. Показаны демографические процессы в городах Сырдарьинской области, восстановление численности населения, освещены национальные и миграционные движения населения.

Ключевые слова: демография, национальный состав населения, половой состав населения, возрастной состав населения, демографический потенциал, демографические процессы.

DYNAMICS OF POPULATION SIZE AND TERRITORIAL FEATURES OF THE COMPOSITION OF THE CITIES IN SYRDARYA REGION

Musayev Bekzod Murodovich

Associate Professor,
Samarkand State Pedagogical Institute

Abstract: *This article scientifically substantiates the changes in the dynamics of the population size of the cities in the Syrdarya region, the territorial aspects of its composition, and the unique features of demographic development in the cities of this areas. An effort has been made to highlight the demographic processes in the cities of the Syrdarya region, the renewal of the population size, and to shed light on the national and mechanical movements of the population.*

Keywords: *demography, national composition of the population, gender composition of the population, age composition of the population, demographic potential, demographic processes.*

Kirish.

Davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida shahar aholi manzilgohlarining muhim o'rin tutishi, ko'plab vazifalarni ham bajaradi. Shahar aholi manzilgohlari har bir yurtning iqtisodiy tayanchi va suyanchi hisoblanadi. Shahar aholi manzilgohlarining ijtimoiy rivojlanishida ijtimoiy sohalarning, xususan, ta'lim, sog'liqni-saqlash va boshqa sohalarning roli yuqori. Binobarin, Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shahar va shaharchalarida ta'lim sohasida maktabgacha tarbiya va umumta'lim maktablari faoliyati bevosita shahar va shaharchalarning demografik jarayonlar natijasi bilan bog'liq bo'lsa, oliy ta'lim tizimi va uning rivojlanganligi hamda shahar va shaharchalar aholisining ma'lumotlilik darajasi demografik jarayonlarga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardandir.

Adabiyotlar sharhi.

Mashhur grek urbanisti K.Doksiadis "odam shaharlarda mag'lubiyatga uchradi, agarda shahar muammosiga yangicha yondashish topilmasa, unda bizni halokat kutmoqda. Arxitektorlar, geograflar, iqtisodchilar, demograflar va sotsiologlar katta shaharlar va urbanizatsiya muammolari bilan shug'ullanmoqdalar, hamma bitta oqimga tashlanmoqdalar faqat qirg'oqning turli qismlaridan" [o;] degan edi. Darhaqiqat, shaharlarni to'g'ri joylashtirish va boshqarish juda ko'plab muammolarning oldini olish bilan birga aholining yashash sharoitini ham yaxshilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Shaharlar ijtimoiy demografik, ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy va boshqa ko'plab muammolari, joylanishi, hududiy jihatlari, shaharlar aholisining demografik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etishning ilmiy asoslari bo'yicha xorijiy olimlardan F.Perru, J.Gottman, K.Linch, R.Merfi, F.Gibbert, U.Alonso va boshqalar tomonidan o'rganilgan. MDH mamlakatlarida O.A.Konstantinov, V.Sh.Djaoshvili, G.M.Lappo, F.M.Listengurt, Ye.N.Persik, B.S.Xorev, mamlakatimizda shaharlarni rivojlanishi va joylanishini geografik o'rganish masalalari bo'yicha E.A.Axmedov, O.B.Ata-Mirzayev, T.I.Raimov, A.S.Soliyev, A.A.Qayumov, S.S.Zokirov Z.T.Abdalova, M.M.Egamberdiyeva, A.M.Mavlonov, S.K.Tashtayeva, P.R.Qurbonov kabi olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

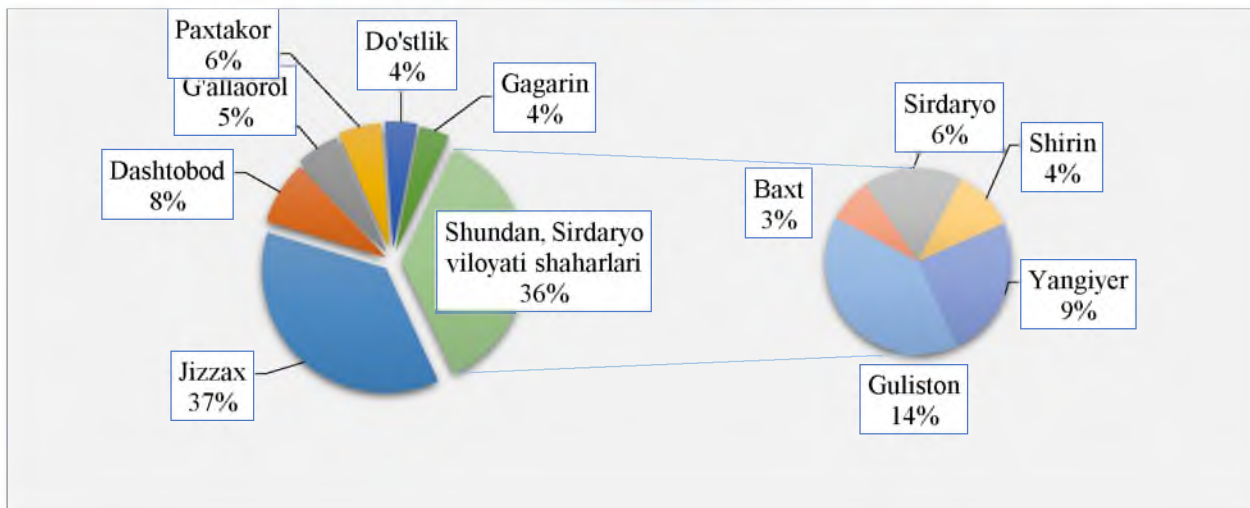
Tahlil va natijalar muhokamasi.

Sirdaryo viloyatining Guliston, Xovos shaharlarida aholi qadimdan yashab kelganligi tarixiy manbalarda alohida qayd etilgan. XX asrning 60-yillarida qo'riq yerlarning o'zlashtirilishi, mehnat resurslarining migratsiyasi natijasida, viloyat aholisining soni juda tez ortishiga olib keldi. Mazkur davrlarda nafaqat, qishloq joylardan balki, shahar joylarda ham ko'plab kishilar ko'chib kelib joylashgan.

Mirzacho'l iqtisodiy rayonida shahar aholisining soni 1030,6 ming kishi bo'lib, jami aholining 47,3 foizini tashkil etadi (01.01.2020-yil). Bu ko'rsatkich bo'yicha iqtisodiy rayon respublikada o'rta o'rinlarni egallaydi. Viloyatlar kesimida oladigan bo'lsak, Jizzax viloyatida jami shahar aholisi 659,9 ming kishi bo'lib, shahar aholisining ulushi 46,7 foizga teng. Sirdaryo viloyati shahar va shaharchalarida esa 366,9 ming kishi yashaydi. Umumiy shahar aholisining ulushi 42,5 foizni tashkil qiladi (01.01.2020-yil). Iqtisodiy rayondagi Sirdaryo viloyati mamlakatimizda o'zining demografik salohiyati bo'yicha oxirgi o'rinlarni egallaydi.

Mirzacho'l iqtisodiy rayoni demografik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlardan biri, respublikaning boshqa hududlariga nisbatan aholi soni o'sish sur'atining yuqoriligidir. "Aholining son jihatdan o'sishi hamda hududiy joylanishi zichligini tahlil qilish o'rganilayotgan regionning demografik jarayonlari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilab berishda katta ahamiyat kasb etadi. Bizga ma'lumki, aholining miqdoriy o'zgarishi va joylanishi aholi sonining qayta tiklanishi hamda mexanik harakati, hududga aholining kelib o'rnashgan vaqti bilan bog'liq uzoq tarixiy jarayonlar va ularga ta'sir qiladigan ijtimoiy-iqtisodiy geografik omillar asosida vujudga keladi" [8;]. Shu nuqtai nazardan olganda, iqtisodiy rayon aholi soni dinamikasi ham ko'plab omillar ta'sirida kuchayib bormoqda.

Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlari aholisining 64 foizi Jizzax viloyati shaharlariga to'g'ri kelsa, Sirdaryo viloyati shaharlariga esa 36 foizi to'g'ri keladi. Jizzax shahriga iqtisodiy rayon shahar aholisining 37 foizi, Guliston shahriga 14 foizi to'g'ri kelib, eng kam aholi Baxt shahriga 3 foiz, Shirin, Gagarin, Do'stlik shaharlariga 4 foizdan to'g'ri kelmoqda.

1-rasm. Mirzacho'l iqtisodiy rayoni shaharlari aholisi taqsimoti.

Iqtisodiy rayondagi Jizzax viloyati aholi soni o'sishining yuqoriligi bilan ajralib tursa, aksincha, Sirdaryo viloyati aholisining o'sishi pastligi bilan ko'zga tashlanadi. Mazkur viloyatlarning nafaqat, umumiy, balki shaharlari aholisi ham ko'pgina xususiyatlari bilan, ya'ni o'sish va ko'payish bo'yicha, bir-biridan farq qiladi. Tog' oldi va adirlarda joylashgan G'allaorol, Usmat, Zomin kabi shaharlarida aholining o'sish ko'rsatkichlari yuqori bo'lsa, geografik o'rniga ko'ra, tekislik va cho'l hududlardagi Gagarin, Shirin, Baxt, Sirdaryo shaharlarida aholining o'sish ko'rsatkichlari biroz pastligi bilan ajralib turadi.

O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy rayonda 2000-yil ma'lumoti bo'yicha, shahar aholisi 500,8 ming kishi bo'lgan holda, urbanizatsiya darajasi 31,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2005-yilga kelib esa bu ko'rsatkich 523,2 ming kishiga teng bo'ldi yoki o'tgan 5 yil davomida aholining ko'payish sur'ati 4,3 foizni hamda urbanizatsiya darajasi 30,6 foizni, ya'ni 0,5 foizga kamayganligi kuzatildi.

Sirdaryo viloyatining shaharlarida aholi soni dinamikasida o'zgarishlar bir xil ko'rinishda emas. Masalan, Sirdaryo shahrini oladigan bo'lsak, aholining o'sish o'rniga kamayish tendensiyasi kuzatiladi.

1-jadval

Sirdaryo viloyati yarim o'rta shaharlari aholi soni dinamikasi
(2015-2020 yy.)

№	Shaharlar	Tashkil topgan sanasi	2015 yil	2020 yil	O'sish, %	O'rtacha yillik ko'payish, %
			Aholi soni, ming kishi	Aholi soni, ming kishi		
1	Yangiyyer	1957 yil	39079	43307	110,8	1,70
2	Sirdaryo	1971 yil	28921	30368	105,0	0,75
3	Xovos	1960 yil	27501	28437	103,4	0,55

Manba: Jadval O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Mirzacho'l iqtisodiy rayonining ko'plab shaharlari aholi soni 50 mingga bo'lgan kichik shaharlardir. Bu shaharlarning aholisi juda sekinlik bilan ko'paymoqda. Masalan, Jizzax viloyatidagi Do'stlik shahrining aholisi 2000-yilda 16,0 ming kishi bo'lgan bo'lsa 2020-yilda 20,0 ming kishini tashkil qilmoqda, o'rtacha yillik ko'payish 1,05 foizni tashkil etgan. Shirin hamda Baxt shaharlarida ham shunday holatlarni kuzatish mumkin. Baxt shahri aholisi 2000-yilda 11,7 ming kishi bo'lgan bo'lsa, 2020-yilga kelib 13,5 ming kishiga yetib, o'rtacha yillik ko'payish sur'ati 0,65 foiz, ya'ni yiliga o'rtacha 90 kishidan ko'payib borgan. Shirin shahrida ham shunday holat shahar aholisi soni 2000-yilda 13,9 ming kishi bo'lgan bo'lsa, 2020-yilga kelib, 18,0 ming kishini tashkil qilmoqda, yiliga shahar aholisining o'rtacha ko'payish 0,40 foizga to'g'ri kelmoqda.

Sirdaryo viloyati shahar aholisining ko'payishi ko'p jihatdan migratsiya jarayoni bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Shaharlarga aholini migratsiya qilish uchun shahar va shaharchalarda sanoatni, xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirish kerak. Viloyatida sanoat sust rivojlanganligi uchun shaharlarning maydoni kengaymadi va ularning soni ko'paymadi, hozirgi vaqtda aholisining soni ham sekinlik bilan ortib bormoqda. Respublikada 2009-yilda ba'zi qishloq aholi manzilgohlariga shaharcha maqomi berilishi Sirdaryo viloyatida ham urbanizatsiya darajasining oshishiga olib keldi.

"Shahar aholisi sonining ortib borishida aholining tabiiy ko'payishi, migratsiya va qishloq aholi manzilgohlarining shaharlarga aylantirilishi omillari muhim rol o'ynaydi" [9;]. Bu omillarning Sirdaryo viloyati shaharlarida 2000-2020 yillar davomida aholi o'sishiga ta'sirini baholaydigan bo'lsak, barcha shaharlarda tabiiy ko'payish hisobiga aholi soni ortib borganligi kuzatiladi.

2-jadval

Sirdaryo viloyati shahar va shaharchalari aholisining ko'payish su'rati bo'yicha guruhlariga ajratilishi (2000-2020 yy)

Aholisining ko'payish su'rati, foizda	Shahar va shaharchalar nomi	Shahar va shaharchalar soni	Aholi soni, ming kishi
Yuqori (2,00 foizdan ortiq)	Paxtaobod, Yangiyer	2 6,6	61895 17,1
O'rtacha (1,00-2,00 %)	Guliston, Sardoba, Farg'ona, Andijon, Boyovut, Bekat, Sohil, Sho'ro'zak, Paxtakon, Dehqonobod, Beshbuloq, Oqoltin, Ziyokor, Gulbahor	14 46,7	167536 46,4
Past (1,00 % va undan kam)	Baxt, Sirdaryo, Shirin, Markaz, Do'stlik, Sayxun, Xo'lkar, Ulug'bek, Xalqako'l, Navro'z, Quyosh, Malik, J.Mamanov, Xovos	14 46,7	131799 36,5
Jami	30 ta	30 100	361230 100

Izoh* Kasr sur'atida- aholi soni va shahar, shaharchalar soni hamda maxrajida-foizi.

Manba: Jadval O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Sirdaryo viloyatida 2000-2020 yillarda shahar aholisining mutlaq ko'payishiga ko'ra eng yuqori o'sish Yangiyer shahriga o'rtacha yillik 2,05 foiz, eng kam o'sish Sirdaryo shahriga to'g'ri kelmoqda, Shirin, Guliston, Baxt, shaharlarida mazkur yillarda aholisining o'rtacha yillik ko'payish sur'atlari 1,65; 1,10; 0,60 foizni tashkil qilgan.

Viloyatda shahar aholisi ko'payishining yuqori ko'rsatkichlari Oqoltin, Sayxunobod va Guliston tumanlaridagi shaharchalarda ko'zga tashlanadi. Sirdaryo va Mirzaobod tumanlaridagi shaharchalarda aholi soni dinamikasi sustroq deyish mumkin. Sirdaryo viloyati shahar aholisining (2000-2020-yy.) mutlaq ko'payishi turlichaligi avvalgi yillardagi aholining yosh va jinsiy tarkibidagi nomuvofiqliklar, tarixiy demografik vaziyat, nikoh, tug'ilish, o'lim holatlarining farqlari, migratsiya, shuningdek, turli davrlardagi ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlar bilan chambarchas bog'liq. Shunday qilib, viloyatda shahar aholisi o'sishida ma'lum hududiy tafovutlar mavjud bo'lib, ular shaharlar tabiiy sharoiti va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlariga bog'liq holda birmuncha farq qiladi. Shu nuqtai-nazardan Sirdaryoviloyati shaharlari aholisi sonining 2000-2020 yillarda o'sish su'radi bo'yicha quyidagi uch guruhga ajratish mumkin:

1. Aholining o'rtacha yillik ko'payish darajasi yuqori bo'lgan shahar aholi manzilgohlari (2,00 foizdan ortiq): Yangiyer, Yangiobod;
2. Aholining o'rtacha yillik ko'payish sur'ati o'rtacha bo'lgan shahar aholi manzilgohlari (1,00-2,00 %): Guliston, Dehqonobod, Sardoba;
3. Aholining o'rtacha yillik ko'payish holati past bo'lgan (1,00 % va undan kam) shaharlari: Sirdaryo, Baxt, Shirin va boshqalar.

Umuman olganda, Sirdaryo viloyatida shahar aholisi soni oldingi yillarga nisbatan sezilarli darajada o'sib bormoqda. Shahar hamda shaharchalarda aholi soni o'sishiga tabiiy sharoit hamda sanoatning rivojlanishi ta'sir ko'rsatganligi bois, viloyat shahar aholi manzilgohlari asosan cho'l hududlarida joylashganligi sababli, aholi soni ko'payish sur'ati nisbatan pastligini ko'rish mumkin.

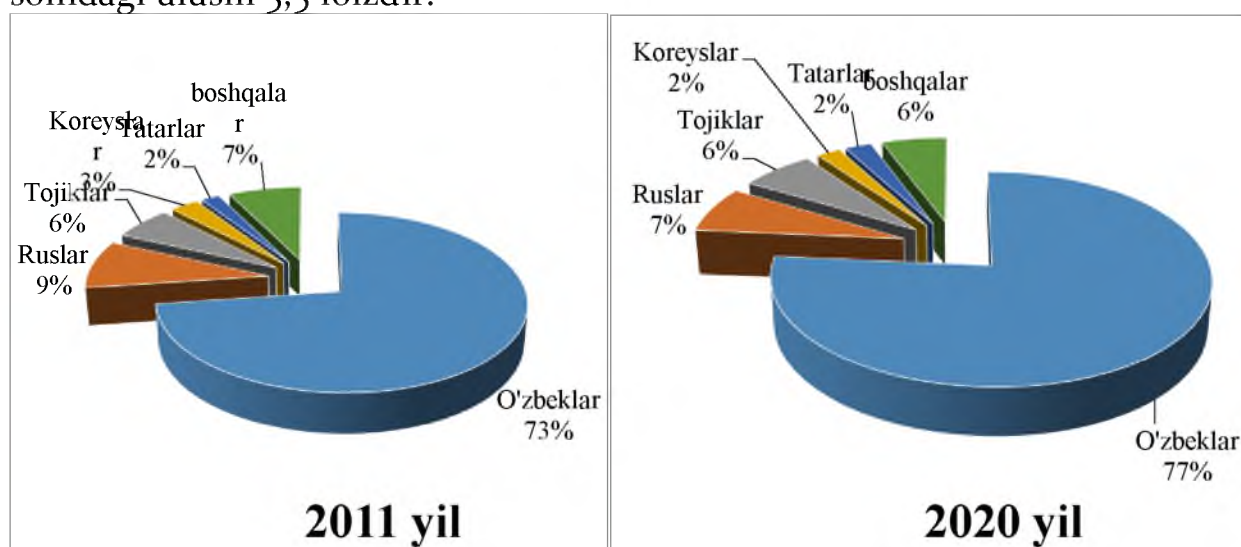
Aholi soni dinamikasi uning tarkiblari tahlilisiz amalga oshmaydi. Shu o'rinda mazkur tadqiqot obyektida shaharlar aholi soni dinamikasidagi o'zgarishlarda ushbu hududlar aholisi tarkibi (yosh, jins, milliy) alohida o'rin tutadi. Binobarin, iqtisodiy rayon aholisi yosh tarkibi uning yoshlardan iborat ekanligini ko'rsatadi. Jumladan, aholi guruhlarining jami aholi sonidagi ulushi tahlil qilinganda, 0-15 yoshlar salmog'i barcha boshqa yoshdagilardan yuqoriligi ma'lum bo'ldi. Demak kelajak o'n-yigirma yil ichida iqtisodiy rayonning aholi soni tug'ilishning yuqoriligi evaziga ko'payishda davom etadi. 2021-yil ma'lumotlari asosida Sirdaryo viloyatida jami aholisining jinsiy tarkibi tahlil qilinganda 0-44 yoshgacha bo'lgan yosh guruhlarida erkaklar ulushining kattaligi ma'lum bo'ldi. 45 yosh va undan keyingi yosh guruhlarida esa ayollar salmog'i

oshib boradi. Keksa yoshdagi aholi tarkibida ayniqsa, 80 yoshdan yuqori yoshdagilarda ayollar salmog'i keskin oshib boradi.

Sirdaryo viloyati shaharlarida aholi tarkibida 28 yoshgacha bo'lgan yosh guruhlarida erkaklar salmog'i yuqori bo'lgan bo'lsa, keyingi yosh guruhlarida ayollarning salmog'i oshib borishi kuzatilmoqda, bunga sabab shaharlarda erkaklarning migratsiyadagi faolligi bilan bog'liqdir. Bundan tashqari, aholining jinsiy tarkibi tahlil qilinganda, 2020-yilda shahar aholisining jinsiy tarkibida erkaklar salmog'i Baxt, Sirdaryo kabi shaharlarda yuqoridir. So'nggi yillarda, Shirin, shahrida ayollar ulushi erkaklarga nisbatan balanddir. Viloyat shaharlari aholisining demografik rivojlanishida va tarkibida uning milliy tarkibi alohida o'ringa egadir. Sirdaryo viloyati shaharlaridagi aholining milliy tarkibiga e'tibor beradigan bo'lsak unchalik murakkab emas.

Guliston shahrida o'zbeklarning jami aholi milliy tarkibidagi ulushi 2011-yilda 73 foiz bo'lgan bo'lsa, 2020-yilga kelib, ular salmog'i 76,4 foizga yetdi. Shaharda o'zbeklardan keyingi o'rinda ruslar turadi, ularning ulushi ham boshqa shaharlardagi bo'lgani kabi pasayib bormoqda. Masalan, 2011-yilda ruslar jami aholi 8,9 foizni, 2020-yilga kelib esa 7,2 foizni tashkil qilmoqda. Guliston shahri aholisi milliy tarkibida ko'pligi bo'yicha uchinchi o'rinda tojik millatiga mansub aholi egallaydi. Ularning shahar aholisidagi hissasi 6,4 foizdir. Guliston shahrida iqtisodiy rayonning boshqa shaharlaridan farqli koreys milatiga mansub aholi ham yashashadi. Hozirda ularning soni 1966 kishi bo'lib, jami shahar aholisi ulushida 2,1 foizga yetdi. Ushbu millat vakillarining ham borgan sari kamayib ketayotganligi kuzatilmoqda.

Sirdaryo viloyati aholisining milliy tarkibida eng ko'p rus millatiga ega bo'lgan shahar bu, Shirin shahri hisoblanadi. Shirin shahrida ruslar 2011-yilda 9,2 foizni, 2020-yilga kelib esa 7,5 foizni tashkil qilmoqda, Shaharda 2020-yilda o'zbeklar hissasi 78,6 foizdan bo'lmoqda. Shirin shahrida ham aholi soni ko'pligi bo'yicha uchinchi millat bu tojik milatiga mansub kishilardir, ularning jami aholi sonidagi ulushi 5,5 foizdir.

2-rasm. Guliston shahar aholisining milliy tarkibi.

Manba: O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

Viloyat shaharlari ichida o'zbeklarning salmog'i jihatidan boshqa shaharlarga nisbatan, biroz pastroq ulushiga ega bo'lgan shahar, bu Yangiyer shahridir. Yangiyer shahri aholisining milliy tarkibida o'zbeklarning ulushi 2011-2020-yillarda 65,3 foizdan, 70,8 foizga ko'tarilgan. Shahar aholisining milliy tarkibida o'zbeklardan keyingi o'rinlarni tojiklar va ruslar band etib, ularning ulushi 15,9 foiz hamda 5,8 foizlarni tashkil qilmoqda. Shirin shahrida o'zbeklardan keyingi o'rinda ruslar ko'pligi bo'yicha ikkinchi o'rinda tursa, Yangiyer shahrida o'zbeklardan so'ng tojiklar ikkinchi o'rinda turadi.

Sirdaryo viloyati umumiy maydoni 5,1 ming kv. km. bo'lib, har bir shahar aholi manzilgohi o'rtacha 140 kv km ga teng. Viloyat shaharlarining umumiy maydoni 220,9 kv. km. bo'lib, 1 km. kv. yer maydoniga 2010-yilda 1960 kishi to'g'ri kelgan bo'lsa, unga mos holda 2022 yilda 2384 nafar doimiy aholi soni to'g'ri keladi.

3-jadval

Sirdaryo viloyati shaharlari maydoni va aholi zichligi

t/r	Shaharlar	2010 yil			2022 yil		
		Aholi soni	Maydoni kv.km.	Zichlik, ming kishi	Aholi soni	Maydoni kv.km.	Zichlik, ming kishi
1	Guliston	85441	36,2	2360	93432	36,2	2580
2	Shirin	17996	13,3	1353	19042	13,3	1431
3	Yangiyer	39079	29,8	1311	45265	29,8	1518
4	Sirdaryo	28921	10,3	2807	31388	10,3	3047
5	Baxt	12745	2,2	5793	13751	2,2	6250
	Jami	184182	91,8	2006	202878	91,8	2210

Manba: Jadval Sirdaryo viloyatlari statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Shaharlar ichida maydoni eng yirik shaharlarga Guliston va Yangiyer shaharlari kiradi. 2010-yilda viloyatda aholi zichligi bo'yicha Baxt (5793 kishi), shahri yetakchi bo'lgan bo'lsa, 2022-yilga kelib esa Baxt (6250 kishi) shaharlarida zichlik yuqoriligi kuzatildi. Viloyat shaharlari ichida aholi zichligi eng past ko'rsatkichlarga 2010-yilda Yangiyer (1311 kishi), Shirin (1353 kishi) shaharlari bo'lgan bo'lsa, 2022-yilda Shirin (1431 kishi) Yangiyer (1518 kishi), shaharlarda zichlik eng past ko'rinishdadir.

Xulosa va takliflar.

Sirdaryo viloyatida shaharlar soni bilan shaharchalar soni o'rtasida o'ziga xos nomutanosiblik vujudga kelgan bo'lib, viloyatda bitta shaharga 5 ta shaharchaga teng. Shunday qilib, viloyat shaharlar aholisi soni va tarkibida ma'lum hududiy tafovutlar mavjud bo'lib, ular shaharlar tabiiy sharoiti va

ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlariga bog‘liq holda o‘zgarib bormoqda. Jumladan, cho‘l hududlaridagi shahar va shaharchalarda aholining tug‘ilish darajasi past, o‘lim ko‘rsatkichi esa yuqoridir, bunga asosiy sabab ushbu hududlar tabiiy sharoitining noqulayligidir.

Adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 13 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси аҳоли пунктларининг маъмурий-худудий тузлишини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 68-сон Қарори. <https://lex.uz/docs/1486944>.
2. Аҳмедов Э.А. Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида.-Т.: Абу Али Ибн Сино, 2002.-224 б.
3. Аҳмедов Э.А. Ўзбекистон шаҳарлари.-Т.:Ўзбекистон, 1991.-221 б.
4. Доксиадис К. Концепция города. –М.: Мысл 1953 г.263 с
5. Зокиров С.С. Ўзбекистонда урбанизация жараёнларини тартибга солиш тизимини такомиллаштириш. - Тошкент: Тафаккур, 2020. - 367 б.
6. Солиев А.С. Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. - Тошкент: 2014. - 387 б.
7. Тожиева З.Н., Ўзбекистон Республикасида демографик жараёнлар ва уларнинг ҳудудий хусусиятлари. География фанлари доктори (Doktor of Science) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. -Т.: 2017 й. 267-б.
8. Тожиева З.Н. Жиззах вилояти аҳолисининг ўсиши ва жойланишидаги ижтимоий-иқтисодий муаммолар. География фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. -Т.: 1998 й.-34-б.
9. Хушвақтов Ҳ.О. Мирзачўлни ўзлаштириш учун аҳоли кўчирилиши ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи(1946-1970 йй.) Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. -Т.:2019 й.
10. www.stat.uz

